
Vacandum Studiis.
Ex Bibliotheca
VALENTINI SCHLIEFF
Gedani.

Henrici Nicolai.

1. Disputatio de Potentia in rebus.
2. Disp. de Synonymo et Paronymo.
3. Gymnasium Logicum.
4. Tractatus de Pane edit. 1641.
5. Genethlia sive Natalitia ed. 1642.
6. Delineatio Colloquii inter Valerianum Magnum, Capucinum et Henricum Nicolai.
7. Erklärung der Worte Eccles. IV. 4. secunda editio.
8. Anatome Papismi inprimis Jesuitici.
9. Nathanael Wilgrer Predigt bey der Leichbegängniß Henrici Nicolai gehalten.

De Pane ejusq; Naturâ.

Exercitatio singularis.

SECTIO PRIOR.

De Pane in communi.

THES: I.

V*ilescere plerũq; solent usitata: & in contemptũ abeunt, quæ quotidiana subministrat frequentatio.* Omne ignotũ pro magnifico est, *ait* Historicus in vit: Agric. §.10. *Et extranea pro mirabilibus accipiũtur. Immortalia DEI beneficia, quia quotidiana, plerumq; nulli agnoscunt: ac sæpè atro ea ingratitudinis calculo incuriosi mortales exputamus.* Hominem nasci, *nutriri, augmenta capere, vera Naturæ miracula justis æstimatoribus habẽtur. Quia quotidiana ac usitata, non intelligendi perspicaciâ, sed sentiendi assiduitate contemnuntur.* Pane *nos saturari, nutriri, vitam trahere, nec assiduo usu in fastidium venire, digna profectò admiratione res est. Sed quia quotidiana, vulgi æstimationem non accipit. Quos labor, virtus, ac solidior rerum notitia vulgi se crevit consortio, ultra vulgum sapere oportet: nec agnoscere tantùm panis beneficia, sed discutere. Vt panis corpori alimenta ministrat: sic vegetis ingeniis summam cognoscendi voluptatem literariæ discussiones adferunt. Turpissimum etiam, panes quotidiè consumere, & panis naturam ignorare. Assumat hujus & sequentis apparatus exercitationis noscendam panis naturam, & miracula decoris mensarum ac vulgatissimi hominibus cibi* Cum DEO *expediat.*

2. *Consideratur panis, velut è frugibus & aquâ materiam naturalem habet: Ita Physiologicæ considerationi subiacere queat, vel*

at: Vel *ut massa peculiari artificio ad certam consistentiam at cunq; cocta est. Ita pistoriæ arti subjicietur:* Vel *ut â DEO benefactore suppeditatur homini, & cum gratiarum actione benedicitur, & cum benedictione in usum sumitur, Ita Theologiæ subjaceat, & in explicatione Orationis Dominicæ inter alia mentionem inveniat:* vel *ut temperatè in usum sumendus, in sustentationē naturæ non gravamen, Ita Ethico in Temperantiā aliquid tractandum suppeditet:* Vel *ut Medicandi usum sustineat, aut in justa Diætâ ad sanitatem tuendam eligendus veniat, ita Medicus eum discutiendum assumet:* Vel *ut certo pondere, figurâ, qualitate, valore & pretio conformandus veniat, aut poscente necessitate certâ mensurâ viritim per dies distribuendus, Ita Politico in statu sagato aut togato materiam aliquam considerandi suppeditet: Vel ut thema simplex est, thematicè per competentes notiones Logicas ordine pertractabile. Ita Logicus in tractatione Thematicâ partis primæ suæ operationi eum arroget:* Vel *deniq; ut Natura ejus, usus, affectiones, & miracula in genere & specie deducuntur, varia eum attinentia problemata discutiuntur, cæteraq; naturam ejus concernentia perlustrantur. Ita Physiologicæ mixtæq; tractationis sit, nostræq; speculationis erit. Nec uni disciplinæ præcisè addici potest.*

.3 *Circa* nomen *panis excutienda quædam præveniant, priusquam in tractationem ulteriùs condicamus. Distincta enim meliùs servantur confusis. Nec fas est, ad rem tractandam decurrere, nisi vocis significatis primùm exhibitis, & ambiguitatibus detersis. Varia significata vocabulum panis habet. Quædam Theologica, alia Philologica, alia Philosophica, quæ paucis perstringenda.* In sacris occurrit panis synechdochicus, Metaphoricus, Metonymicus, & proprius. Synechdochicus I. Pro *omni cibo, qualiscunq; ille sit.* Sic Esai. 58. v. 7.

Frange

Frange esurienti panem. Deut. 8. v. 3. *Non solo pane victurus homo, i. e. cibo. Sic panem cum dolore comedere.* Psal. 127. v. 2. D. Finckius p. 1. Sched. 3. *hoc significatum negat, argumento locorum,* Levit. 2. & 3. & Luc. 24. *Vbi vox panis de solo pane, azymo vel fermentato, usurpatur. Sed à particulari hoc procedit. Posito, in illis locis vocem panis non omnem cibum notare; in aliis tamen, ut allegatis, notat. 2. Pro omni apparatu convivii alicujus.* Gen. 43. v. 31. Exod. 18. v. 12. Luc. 14. v. 1. *3. Pro omni victu ad vitam necessario, etiam potu, vestitu, & caterâ vita substantiâ comprehensis. Sic meretrix perdit panem.* Prov. 6. v. 26. *id est, substantiam & bona alicujus. Iactabundus pane caret.* Prov. 12. v. 9. *id est, necessariis vita. Ita Germani,* einen zum Brodt helffen/ einem vom Brodt helffen/ *pro necessariis ad vitam sustentandam dicunt. Ita in oratione Dominicâ panem quotidianum rogamus.* Metonymicus *panis est, cum* pro *frumento terra sumitur, unde panis paratur. Sic de terrâ oritur panis.* Iob. 28. v. 5. *Panem ex terrâ educit DEus,* Psal. 104. v. 14. *Terra panem ad edendum sufficit.* Esaj. 55. v. 10. *Navis mercatoris panem de longè portans.* Prov. 31. v. 14. *id est, frumentum.* Metaphoricus *est, cum sumitur 1.* pro *Mannâ, quo Israëlitæ in deserto cibati sunt. Hoc* vel *panis absolutè dicitur, ut* Exod. 16. v. 8. 12. 15. 22. 32. Vel *cum additamento panis de cælo,* c. l. v. 4. *cælestis.* Psal. 105. v. 40. *panis Angelorum,* Psal. 78. v. 25. *ut vulgatus & Lutherus reddiderunt, vel fortium s. robustorum, ut Hebraum habet, Vide &* Sap. 16. v. 20. *Non quòd angeli eum comedant, aut olim comederint, ut quondam delirârunt, qui angelos finxerunt corporeos. Nihil enim Spiritus comedunt.* Iudic. 13. v. 16. Tob. 12. v. 19. *Aut quòd è loco sedeque angelorum demissus sit, ut Chaldæus Paraphrastes in* Psal. 78. *vult: Ex nubibus enim demissus est,*

non cælo angelico, Psal. 78. v. 23. *ubi vox* שְׁחָקִים *nubes innuere ex* Psal. 89. v. 38. *patet, ubi arcus ætheris s. iridis est mentio, qui in nubibus, non in cælo angelorum, ut de mannâ copiosiùs disputari solet: Sed* vel *ad notandum angelorum ministerium, quo interveniente panis iste formatus & Israelitis suppeditatus fuit, ut* Iunius in h. l. *vult: quomodo in lege Iudæis dandâ angelorum intercurrit ministerium,* Act. 7. v. 53. Gal. 3. v. 19. *ut quidam explicant:* v. Cor: à Lap. in h. l. *Vbi alÿ præsentiam & agmina angelorum, quibus præsentibus lex data, intelligunt, non concurrens ministerium, ut* Iunius l. 1. parall. sacr. n. 92. & l. 3. c. 2. Vel *panis istius vigorem & efficaciam propriam denotandam; quâ tantæ fuit efficaciæ, ut integras in deserto hominum vires conservare potuerit, ne senio fatigarentur, sed vegeti instar angelorum permanerent. Sic Caleb,* Ios. 14. v. 11. *Moses,* Deut. 34. v. 7. Vel *hominũ judiciũ, qua panem cælo & angelorum velut sede labi æstimârint:* Vel *excellentiæ & nobilitatis attributum, quo tantæ præstantiæ fuisse innuatur, ut si angeli aliquo pane vesci voluerint, eò maximè usi fuissent. Quomodo panem regium vocamus, quòd regibus sit dignus; &* primarium, *quòd à primoribus Dominis adhiberi per nobilitatem suam mereatur,* Herrenbrodt: *Et* secundarium, *quòd inferioribus hominibus usurpari mereatur. Sic* Horat. l. 2. ep. 1. Vivit siliquis & pane secundo. *German.* Haußbrodt. *Sic panis desiderabilis.* Dan. 10. v. 3. *quòd desiderari mereatur:* Vel *deniq; typicum adumbrationis mysterium, quòd panẽ vitæ, Christũ, significârit, qui angelis omnibusq; beatis cælestis est alimonia, in vitam æternam eos conservans, ut explicat* Hieronym: in h. l. 2. Pro *sacrificÿs DEO offerendis. Sic panis lugentium.* Ose. 9. v. 4. *id est, sacrificium lugentium, quod comedere vetitum erat.* Deut. 26. v. 14 3. Pro illo, *quo*

quis

quis consuevit & frequenter agit. Sic Prov. 4. v. 17. *panem impietatis comedunt, pro, impia facta frequentant.* 4. Pro *doctrinâ & sapientiâ cælesti. Sic sapientia clamat, comedite panem meum,* Prov. 9. v. 5. Esai. 55. v. 2. 5. Pro *Christo.* Ioh. 6. v. 32. 33. V. ex. 2. t. 14. 16. 6. Pro *angustia & tribulatione,* Psal. 80. v. 6. Proprius panis *in sacris pro massâ ex farinâ ad nutritionem pistâ sumitur, ut* Gen. 14. v. 18. Ezech. 4. v. 9. & *passim.*

4. Philologicè *vox panis interdum sumitur* propriè *pro nomine proprio. Ita Messapiorum quidam Rex Græcis* Ἄρτος *dictus, quem Panem reddiderunt Interpretes* ap. Athenæum l. 5. c. 15. *Vbi ex Demetrio Comico allegat: Ae versus Italos Notis faventibus Trajecimus mox ad Calabra littora.* Panis *refecit hospitatus hic benè Nos advenas magnus, lepidusq́, splẽdidus. Quãquam* Thucydides 3. hist. *Artã, non Artum nominat. V.* Casaubon. l. 3. anim. in Athen. c. 25. *Interdũ appellativè, ubi vel notat annonã publicam, quam panes civiles leges appellãt.* Cod. l. 5. t. 12. l. 31. §. 2. l. 7. t. 37. l. 2. *& annonas civiles.* Cod. l. 11. t. 24. *Interdum omne id, quod loco panis ab hominibus usurpatur, etsi verus proprièq́ dictus panis non sit. Sic quidam ex radicibus & leguminibus panes habẽt, alij pisces siccatos loco panis edunt.* V. t. 13. *Interdum Metaphoricè annos vitæ humanæ, quomodo morales Theologi quandoq́ panem usurpare solent. Sic* Drexelius in tribun. Christi l. 1. c. 3. §. 2. *Quàm multi pane primo latitantem mortem glutiunt, alij septimo aut decimo quarto, 21. aut 28. alij, quidam 49. 56. aut 63. id est, annis istis obeunt. Panes pro annis ponens, quia panib. pro servando in singulos annos homine opus est. Quãdoq́ Massam farinaceã à pistore formatam. Et hoc significatum etiam apud Philosophos obtinet, ut aliud vix inveniatur.* Derivationem *vocis* Isiodorus l. 20. *à* πᾶν *format, quod* vel *objectivè explicari potest,*

 quòd

quòd cum omni alio cibo apponatur: vel subjectivè, quòd omni homini ordinariè conveniat & appetatur: vel perfectivè, quòd omnem reliquorum ciborum perfectionem virtualiter contineat: vel comparativè, quòd omnes cibos necessitate & virtute nutrimenti superet. Alij â Doricâ voce πανὸν derivant, quam Rinthon & Archilochus usurpaverunt, priusquàm Latini nominis aut linguæ notitia ad eos pervenisset, notante Brodæo l. 1. misc. c. 27. Varro à Pane pastorum DEO deducit, qui totius naturæ apud gentiles adumbrator. l. 4. de L. L. quòd primò figuras Panis in panificio mulieres facerent: vel quod primus conspersas fruges coxisse perhibeatur, ut Cassiodorus ap. Brodæum c. 1. vult. Alij â pascendo derivant, ut panis quasi pascens vis dicatur, quòd ad pascendum utilissimus iste cibus. Quomodo panem q. πεῖναν ἀνιεῖσα, famem minuentem, dictam dicit Lamprias ap. Plutarch. l. 8. conu. qu. q: 6. Gr. ἄρτος dicitur quasi ἀπηρτισμένος, teres ac rotundus, respectu ad figuram mundi, quam veteres observabant, ut Athenæus l. 11. innuit: vel quasi ἄρτιος, vel τέλειος, quia perfectissimus cibus. Vnde gentes quædam sua lingua panem cibum hominum dixerunt. Camerar. dec. 5. Etymol: q. 10. πύρνα, πύρνος, â πυρὸς, triticum, frumentum, quia Hippocratis ætate panis nonnisi ex tritico fiebat, V. c. 13. Hebræis לֶחֶם, â לָחַם, cibum sumpsit, quod præcipuus & universalis hominum hic cibus. Periphrasticè etiam baculus & fulcimentum panis Hebræis dicitur, fulcimentum n. vitæ est, eoq; ut baculo vita hominis innititur. Leu. 26. v. 26. Esai. 3. v. 1. Quidam & pulmentum dici putant. Vt Num. 15. v. 19. 20. Vbi Hebræum עֲרִיסָה Vulgatus pulmentum reddit, quod prisci tàm Hebræi, quàm Romani pultib. pro pane sint usi, unde pultiphagi dicti. Interdum solida farina Poëtis dicitur. Sic Juvenal. sat. 5. Solidæ jam mucida frusta farinæ, pro solidi

panis

panis dixit. Interdum Metonymicè Ceres pro pane dicitur, quòd frugum inventrix veteribus credita. Vt in illo adagio Nævij: Coquus dabit Neptunum, Venerem, Cererem. Per Neptunum pisces, Venerem olera, & Cererem panes intelliguntur. Heidfeldius c. 21. sphyng: *Veteres & pane genere neutro pro panis dixerunt, ut* Taubmannus *ex Meursio* in Curcul. Plauti a. 2. s. 2. *notat. Germanis* Brodt.

5. *Quid circa* nomen *panis discutiendum sit, adhuc visum:* Rem ipsam, *quam panem appellare consensimus, propria absolutaq́ definitione premere fortassè haud facilis res molis sit: Ac facilius eveniat, panes consumere, quàm definire. Conemur tamen utcunq́ panis esse delineare, dicamusq́:* Panis est cibus artificiosus, necessarius, & universalis, ex farinâ ac aquâ ad masticabilem consistentiam pistus, nutritioni animalis ex se destinatus.

6. *Evolvamus definitionem per partes, ut essentia panis evadat liquidior. Damus* genus & differentiam. Genus *ut eruatur, quærendum est panis prædicamentum. Hoc ut inveniatur, considerandum ante omnia est, panem esse corpus artificiosum, non completè naturale: Artificiosa autem duobus prædicamentis assignari queunt. Substantiæ ob fundamentum & materiam, ex quâ sunt parata: & qualitati, ob figuram, in quam sunt formata. Sic vestis ratione materiæ in substantiâ locatur: ratione formæ in qualitate. Idem de pane habendum. Fundamentum autem & materia interdum loco generis artificiosis assignari solet. Sic vestis est corpus adiacens ex panno &c. ad tegendum corpus humanum factum. Mensa est ligneum vel lapideum corpus illum vel istum in finem domesticum paratum. Hic in panis genere dicitur esse cibus. Genus panis remotissimum est substantia: Remotum corpus: propinquum cibus, proximum ci-*

bus artificiosus. Cibus est substantia corporea composita, nutritioni viventium Physicorum destinata. *Vnde Scaligero substantia corporis futura definitur.* ex. 39. s. 1. *Medici de escis homini convenientibus agentes, edulium omne id dicunt, quod ob familiaritatem Naturæ substantiam hominis alere, id est, reparare ac augere aptum est. Dicitur & victus, nutrimentum, alimonia, esca, edulium. Interdum cibus & victus distinguuntur, ut cibus quamvis alimoniam notet, sive delicata sit, sive vilis: Victus alimoniam tenuem & aridam: Cibus esca ore manducanda sit, victus etiam potum contineat. Sic* ap. Livium l. 2. c. 35. *fame se velut hostes peti, cibo victuq; fraudari.* Gellius l. 5. c. 6. *Cibus victusq; antiquissimus querceus capi solitus est.* ICti *victus nomine etiam vestes, stramenta, omniaq; ad vitam corpusq; curandum necessaria comprehendunt.* V. l. 50. Dig. t. 16. §. 43. 44. 45. *Sed alij distinguunt, & vestitum à victu separant.* Cicer. p. Quintio, §. 49. *Victus vestitusq; necessarius sub præcone cum dedecore subjectus est.* Tacit. in German. § 15. *Victui herba, vestitui pelles, cubile humus. Sic communiter, quæ ad victum & amictum sunt necessaria, dicimus.*

7. *Dicitur* substantia, *i. e. res subsistentiam actu plenè per se habens, citra inhærentiam in aliquo, ut subjecto, quod accidentium prædicamentalium substantijs contradistinctorum est proprium. Vt excludantur accidentia, quæ ciborum propriè dictorum vicem sustinere, solidaq; corpora viventia nutrire non possunt. Sunt enim entia simplicia & puræ formæ, non composita & formæ in materiâ, cujusmodi esse debent, quæ substantiam vivam reparare debent. Quæ enim nutriuntur, sunt composita. E. & illa, quæ nutriunt, debent esse composita. Inter nutrimentum enim & nutriendum debet esse proportio*

& con-

& convenientia, Cum iisdem nutriamur proximè, quib. constamus, Et succus alimentarius proximè in nostram substantiam convertendus naturam affinem nostræ naturæ habeat. Refocillare & recreare, mederi & corrigere possunt accidentia: quomodo odores nutrire analogicè dicuntur, & à Pythagoricis dictũ est, Arist. l. d. sensu c. 5. Propriè nutrire & in substantiam corporis, quod cibi solent, converti non possunt. Corporea, ut innuatur solida & materialis esse, non spiritualis, incorporea, aut substantiæ tenuissimæ. Hæc enim non tàm cibi, quàm medicamenta sunt, nec tàm substantiam materialiter reparabunt, quàm spiritualiter refocillabunt, aut Medicinaliter revocabunt, & ex morboso in vegetum statum reducent. Ita Spiritus, extracta, magisteria Chymica parum Physicè nutrient, ut cibus: multùm Medicè corrigent, ut vitales succi, & qui supra Æsculapij artem invidi Iovis fulmen provocent, ut Barclajus p. 2. Euphorm. §. 177. de illis loquitur. Sic exhalationes & evaporationes etsi substantiæ sint: quia tamen subtiles sunt, parum solidæ aut crassæ, in substantiam solidam nutriendi converti non possunt, adeoq; in numerum ciborum non veniunt. Composita, ut innuatur, cibum mistam & ex elementis compositam substantiam esse debere; non corpus simplex, quale elementum est, quod, in quantum purum & simplex est, nutrimentum & cibus viventium Physicorum esse non potest. Sic aër, ignis, aqua, terra pura, nihil nutrient, quia nimis simplicia sunt, non compositam substantiam habent. Quod a. alimenti rationem obtinere debet, tale sit, ut ab ipso per calorem naturalem secerni in coctione queant excrementa; hæc autem à simplicibus corporibus secerni nequeunt, quia nullæ in ipsis sunt: sed à compositis. Terram quædam animalia in cibũ vorant, ut serpentes, lupi, & alia: sed ea non pura & mera est: sed aquis, herbis, halitibus & vaporibus permista, & terra limosa s. lutulenta, quæ varia insecto-

rum ac plantarum semina continet, qualia serpentib. cibi esse possant. Et hoc notat vox Hebræa עָפָר Gen.3.v.14. *Vnde cibus & nutrimentum esse potest. Aere nonnulla nutriri scribuntur ab Hippocrate & Galeno: sed analogicè loquuntur, & nutrimento omne adjumentum intelligunt, quo spiritus refocillantur. Sic attracto aëre spiritibus auxilium accedit. Et attractus aër non est elementum purum: sed halitibus & vaporibus permistus. Astomorum gentem* Plinius *solo halitu aëris & odore vivere tradit.* l. 7. c. 2. *Chamæleontem vento nutriri Idem narrat. Democritum Philosophum odore panis calidi per triduum se sustentasse fertur.* Olympiodorus in Phædon: Platonis *Aristoteli hominem visum refert, qui omni cibo abstineret, & solo aëre ac Sole victitaret. Manucodiata avis & Canis levis solo aëre aut vapore vivit.* Scalig. ex.229. s. 2. *In Indicis navigantibus animal quoddam Haute vel Hay dictum solo aëre vivere narratur.* l. 5. c. 2. *Sed hæc omnia vel fabulis sunt similia, ut de Astomorum gente* Strabo *scripsit: & quod de Aristotele refert Olympiod: Aristotelis doctrina expressè est contrarium.* l. d. sensu c.5. *Vnde Photius in biblioth. orationē Olympiod: indignā ait, quæ historiæ annumeretur: Vel contrariis experimentis apertè confutari possunt. Chamæleon insectis & muscis vivit, quæ linguâ correpta ad se abducit.* Scalig. ex. 196. s. 4. *Idem de cane levi compertum. De Manucodiatâ* Aldrouand. l.12. Ornithol. c. 21. *refert, quòd rore & animalculis nutriatur. Et* Scalig. ex. 229. s. 2. *rore vivere concedit. Democritus recreare spiritus odore panis potuit, & ita ad tempus se conservare, non propriè nutrire. De Haute animali quod fertur, fides penes Authores esto. Rore fortasse vel animalibus nutriri, quàm aëre, est credibilius: Etsi hoc, aëre vaporoso, non puro.*

8. Nutritioni viventium Physicorum destinata. *Hoc ex fine cibi sumitur, qui est nutritio viventis.* Nutritio *est a-*

li-

limenti absumpti similis & solida in vivente Physico restauratio. Viventium, *quia verum nutritionis subjectum est corpus vivum in genere, seu in quantum tale est. Est enim nutritio actus facultatis altricis seu nutricis, quæ est facultas corporis vivi & animati, non inanimati. Inanimata enim propriè per internam caloris absumptionem, alterationem, elaborationem, & instaurationem, non nutriuntur, quicquid de analogiâ aliquâ talium actuum, quæ in illis occurrit, sit.* V. dec. 2. d. 9. t. 19. Viventium Physicorum, *quia non omnia viva nutritione aut cibo egent, ut spiritualia: sic angeli & animæ rationales* t. 3. c. l. *sed Physica & naturalia tantùm, quorum calor in humido materiali radicatus quotidiè aliquid absumit & devorat, adeoq; novæ substantiæ suffectione per nutritionem reponi & conservari desiderat. Talia viva sunt plantæ & animalia, quæ ad distinctionem viventium spiritualium physica viva dicimus.* V.c.l.t.18. Viventium physicorum in genere, *abstrahendo à speciali illorum conditione & gradu, quales in Physicis sunt vita animalis, rationalis vel bestialis, & vita plantæ seu corporis animati non sentientis V.* c.l.t.10. *deductum. Nutritio est actus viventis Physici in genere, omni competens, si cætera pariter se habeant, nec impedimenta occurrant, ad tempus nutritionis actum impedientia, qualiter in morbidis, cacochymicis ac ἀτροφία laborantibus subjectis interdum occurrit. Sic Castalio ἀτροφία Basileæ obijt.* Eberus in Calend. p. 430. *Et vivum plãtale & animale nutritionis est capax, ut alibi pluribus docetur. Dicitur ad ultimum, cibus substantia* destinata nutritioni viventium, *ut innuatur, tale quid esse, quod ex naturâ sui & propriâ habilitate eò aptum sit, ut vivum Physicum nutrire possit & competenter debeat. Vt distingvatur ab illis quæ appetitu prorsùs distorto aut furioso, vel naturæ singulari omninò constitutione à quibusdam subjectis in cibos rapiuntur,*

 cum

cum eò nec destinata sint, nec per naturam sui eò usurpari debeant. Vt cum quidam homines araneos velut cibos delicatissimos vorârunt, alii cicutam, ut anus quædam Atheniensis ap. Galenum 3. simplic. c. 18. Alÿ venenis ita assuêrunt, ut corpore venenato essent, ut muscæ ipsis insidentes emorerentur: alÿ cretam aliavè metallica in cibum verterunt, alÿ vitra devorârunt velut cibos, alÿ immanes dapes comparaverunt, ut carnes humanas, filios & filias, parentes, bestias horribiles, nec cibis aptatas, ut glires, mures, canes, &c. à quibus natura rectè se habens plerumq; abhorret; vel ultima necessitas in usum ciborum vertere jubet, cum aliàs nequaquam talia sint, quæ in victum cedant. Conf. t. 31. Quidem pannos lineos laneosq;, alÿ testacea vasa devorârunt pro cibis, ut notat Septal. in f. 21. probl. Arist. q. 13. Hæc & similia etsi interdum ab hominibus adhibeantur, cibi Physici & propriè dicti non sunt, sed extraordinarÿ & singulares: prout & singularia subjecta & casus sunt, in quibus talia edulia pro cibis assumuntur. Quædam pro bestÿs cibos suppeditare possunt, non hominibus, ut cadavera humana, aranei, creta, &c. Sic chamæleonti locusta, formica, musca, aliaq; insecta pro cibis sunt.

9. Dicitur ergò panis cibus. i. e. substantia corporea composita, nutritioni viventium Physicorum destinata. Oggeres: Cibum esse est finis panis. Fines autem rerum nequeunt earũ esse genera. R. 1. Cibus vel notat id, quo cibamur, sic panis est cibus & hic ejus genus: Vel actum cibandi & cibationem, hæc est finis panis, alimentare n. animal debet. Hoc modo non sumitur vox cibus. 2. Quædam genera rerum implicitos habere fines nihil absurdi est. Signum & instrumentum esse finem involutum habet. Tamen quarundam rerum genera sunt. Sic malleus est instrumentum, vox est signum conceptæ rei, hedera vendendi vini: Notio secunda est signum aliquã operationem men-

mentis dirigens. Sed cum ciborum varia sint genera, adjiciuntur adhuc quædam vocabula, genus panis ampliùs determinantia, ut constet, ex quo genere ciborum panis sit. Dicitur cibus artificiosus, necessarius, & universalis, Artificiosus. *i. e. cujus ultimum complemētum & forma ab arte sit, non à naturâ. Cibi* alii sunt naturales, *quorum ultimum complementum formæ Natura suppeditat, ut radices, legumina, poma, carnes, pisces, laridum, &c: alij artificiales, quorum ultima forma est ab arte, etsi materia sit â naturâ. Tales sunt, quæ humanâ industriâ artificialiter parantur, ut tragemata, placentæ, liba, tortæ, artocrea, hypotrimmata, casei. His ultimam formam humana industria inducit, non coquēdo aut assando tantùm, & sic ad manducandum præparando, quod & in carnibus & piscibus fieri potest, qui tamen cibi naturales, & ultimum substantiæ complementum â naturâ habent: sed totam conformationem, cohæsionem & consistentiam suppeditando, quam aliàs sine adveniente artificio non haberent. Sic panis, cerevisia, &c. ultimam completionem substantiæ sine industriâ humanâ, quâ præparantur, adveniente non habebunt. Vnde ad distinctionem præcedentium ciborum artificiales dicuntur. Panis ergò etiam cibus artificiosus est, qui ultimam formam per artificium pistorium comparatam habet; â quo ad masticabilem & nutribilem formam redigitur, quam aliàs sine illo non habiturus esset, ut maximè materiam ex quâ â naturâ habeat.*

10. *Dicitur cibus necessarius, non absolutè & simpliciter, sed comparatè, respectu utilitatis ac cōmoditatis humanæ, i. e. talis, quo* in vitâ accomodâ planè non, aut ægerrimè carere possumus. *Vnde rari inter populos erunt, qui usu panis in totum careant: Et si sint, aut olim fuerint, qui ignotum panis usum habuerunt,* v. t. 12. *difficiliùs omninò ac incommodiùs vitam duxerunt. Vt distingvatur â cibis* voluntarijs aut placitarijs,

 quos

quos pro placito assumi contingit, ut & omittere conveniat, & quos magis voluptatis, quàm necessitatis, gratiâ assumimus; quales sunt cupediæ, tragemata, placentæ, quibus etiam carere possumus, ut satis commodè vitam ducamus. Sic placentarum quædam genera, et si farina & aquâ constent: quia tamen ad voluptatem magis, quàm necessitatem formantur, nec quotidianum illum in vitâ usum habent, quem panis, nec consistentiam eam, quam panis habere solet, nec eam nutritionis commoditatem, quam panis, inter panes rigidè dictos non merentur referri. Etsi analogiam ad eos habere videre videamus. Vniversalis, *i. e.* qui apud omnes aut plerosq; saltem non barbaros usum obtinuerit, & â quovis hominum genere frequentetur. Vt distinguatur â cibo particulari, qui vel cuidam hominum generi, vel particularibus nationibus est usitatus. Sic diversa piscium genera in diversis populis pro cibis sunt. Sic haleces Europæis, non Asiaticis aut Americanis, Cuniculi Sylvestres cibos in Batavis suppeditant, non in superiore Germaniâ, aut nostro loco. Sic cibos lautiores, ut perdices, phasianos, turdos, apud opulentiores usitatos videmus: non ita apud viliores & pauperculos. Vnde Martialis de Phasiano: Ponitur Ausoniis avis hæc rarissima mensis: Hanc in lautorum mandere sæpè soles. Cætera definitionis verba ad differentiam panis pertinent, partimq; à materiâ & formâ, partim ab usu & fine panis sumuntur. Ex materiâ & formâ dicitur cibus ex farinâ & aquâ ad masticabilem consistentiam pistus. Materia panis est farina & aqua: Sive farina sit nobilior sive ignobilior, aqua vel vilis vel præstans, ut rosacea, violacea, ex cõdimentis electa, &c. fiet etiam panis pro ejus ratione nobilior vel ignobilior. Farina hîc sumenda generaliter, vel pro farina frumentaceâ, quæ ex frumento molito & in minima redacto conficitur, ut tritico, siligine, hordeo, secali: vel eâ, quæ ex fabis, pisis, pultibus, oryza,

vel furfuribus; et aceribus commolitis conficitur, ex quibus etiã panes quandoq; confici scimus, & quos panes secũdarios ac q. impropriè dictos vocare possumus. V. ex: 3. t: 12. *Ita barbaros ante inventum panem glandibus usos fuisse notum est. Ita Arcades, quos ideò Plutarchus glandiphagos vocat. Et oraculum de illis:* Glande satur multâ obsistet tibi plurimus Arcas. *Ita Epigramma de illis:* πολλοὶ ἐν Ἀρκαδίᾳ βαλανοφάγοι ἄνδρες ἔασιν. *Multi in Arcadiâ sunt, queîs alimonia glandes. Apud Græcos ex hordeo primùm panes confecti sunt.* v. t. 12. *Inprimis a. hic farina frumentacea intelligenda, hæc enim panem propriè dictum suppeditat:* indirectè & per accidens *leguminea aut radicalis, aut similis, hæc n. panẽ ita propriè dictum non conficit, unde nec is primò & directè in definitione est cõprehendendus.* Forma panis *interna latet, ut in multis aliis substantiis. Externa est masticabilis illa in coconsistentia à pistore per coctionẽ ignis inducta, quâ massa unitivè cohæret, cum ante cocturam vel pollinis instar dispersa esset, vel ut conspersa farina diffluxura existeret.* Finis *panis est, ut nutritioni animalis inserviat. Determinatiùs hic dicitur nutritioni animalis inservire panis, non generaliter viventis Physici, quia panis animalibus in cibum est, non omnibus viventibus, ut plantis & vegetabilibus, quæ & ipsa aliàs sua nutrimenta & cibos habent, ut succos terræ, quos attrahunt, alterant, concoquunt, & per quos aluntur & augentur: Non autem pane utuntur. Unde hic animalibus in cibum ordinatus est, ut hominibus & bestijs. Sic catelli micas è mensis Dominorum edere dicuntur.* Matth. 15. v. 27.

II. *Ita essentia panis definitione sit expressa. Succedunt* causæ. Materia & forma *panis ex* t. 10. *patent.* Finis *panis ultimus est gloria DEI: intermedius animalis nutritio,* t. 10. *inprimis hominis confortatio.* Psal. 104. v. 15. Efficiens *est* Vel *prima, DEus & Natura, quæ partim panẽ è terrâ educunt,*

dum

dum frumenta, materiam panis, è terrâ eliciunt. Psal. 104. v. 14. *partim DEus, scientiarum & artium omnium, ac sic consequenter agriculturæ & pistoriæ notitiam gratuitâ liberalitate Adamo infundēs, à quo in posteros est translata:* Vel *secunda, homo, qui colendo terram & serendo fruges à terrâ accipit, quas in panes ulteriùs elaborando immutat. Proximæ causæ panis pistores, pistrices, Oeconomi, aliiq; sunt, qui panem pinsunt, & ad usus mortalium divendunt. Circa hoc illud hic quæritur:* Quo tempore usus panis cœperit, & quis primus mortalium panes conficiendos docuerit? *Gentes primos homines glandibus ante inventum panem usos fuisse credunt, ut primus cibus glandes fuerint, non panes.* V. t. 10. *Sic* Plin: præf. l. 16. & l. 7. c. 56. Alex ab Alex. l. 3. gen. dier. c. 11. Ovid. 1. Meta. Arbuteos fœtus montanaq; fraga legebant. Et quæ deciderant patulâ Iovis arbore glandes. Virgil. 1. Georg: *Cum jam glandes atq; arbuta sacræ deficerent sylvæ, & victum Dodona negaret.* Prudentius l. 2. c. Symmach: *ad prisca tempora alludens: Quid sibi aratra volunt? Quid cura superflua rastri? Ilignis melius saturatur glandibus alvus. Vnde proverbium adhuc manet:* Inventis frugibus vesci velle glandibus, *in illos, qui melioribus inventis uti renuunt, & pejoribus addicti manent. Et* βαλανοφάγοι *vel glandiphagi olim Arcades dicebantur, ob stuporem & morum feritatem.* V. t. 10. *Sed nec glandium usus primus, nec universalis inter mortales fuit.* Non primus, *quia ex sacris novimus, ante lapsum primo homini herbas, radices, & fructus in cibum data esse.* Gen. 1. v. 29. *post lapsum jussum esse Adamum terram colere, serere, arare, ut ex ejus frumentis magno labore victum sibi compararet.* Gen. 3. v. 17. 18. *& tùm panis etiam usus exerceri cæpit.* v. 19. *Ille ad posteros per Cainum, Noachum, Abrahamum & c. inter Hebræos propagatus fuit, & ab his ad primam originem,*

Adamum & Cainum est deducendus: Ut ita antiquissimus inter cibos acquisitos usus panis sit, non glandium. Non universalis & apud omnes in universum homines usurpatus: Nam apud Hebræos glandium esum in usu fuisse nusquam probari potest. Panum usus fuit, ejusq́ quærendi gratiâ Abrahami nepotes in Ægyptum descenderunt. Gen. 42. v. 1. seq. c. 46. v. 1. Apud alias gentes alia loco panum fuerunt adhibita. Vel quia post diluvium propagatâ hominum gente multis panis defuit ob agrorum sterilitatem, nec enim omnis fert omnia tellus: vel ob desidiam & ignorantiam incolarum, qui terram colere nescivերunt aut detrectârunt, unde alimentum magis obvium pro cõmoditate soli & terrarum, quas incolebant, loco panis elegerunt.

12. Romani per annos 600. ferè ad bellum usq́ Persicum nullos pistores habuerunt, & pulte, non pane, victitârunt. Plin. l. 18. c. 8. 11. Pulte, non pane, vixisse longo tempore Romanos manifestum, quoniam inde & pulmentaria hodieq; dicuntur. Puls enim faciliùs paratur, quàm panis: & minore eget industriâ, panis majore: Sic & ampliore spatio ad panificium producendum opus fuisse credibile est: Unde & Festus pistorem & cocum pro eodem habitum fuisse notat. Postea ex farre primùm panem confecerunt, ut Ovidius 6. Fastorum tradit: Sola prius furni torrebant farra coloni, & fornacali sunt stata sacra Deæ. Sed cum molarum usum non haberent, fruges igne tostas in pilas conjectas pinsebant, i. e. contundebant, unde Pistores & pisones dicti, qui frumenta contunderent: vetusq́ mos duravit, ut iidem & coci & pistores essent. Alex. ab Al. c. l. Neq́ tamen peculiares opifices eò destinati erant: sed promiscuum erat, & singuli occupabant, & ipsi Quirites panem faciebant. Plin. c. l. c. 11. Apud Plaut. Aulul. a. 2. sc. 9. Anthrax coquus artoptam ex proximo utendam se petiturum dicit, quæ vas erat, in quo panis tortus coquebatur. Id

 cum

cum in ædibus Quiritium esset. Indicio est, ipsos sibi panem paravisse. Taubm. in h. l. *Metellus panem coctum vendi vetuit: noluit enim curiosè & ab professo opifice panem coctum edi, sed subitarium, & quem suâ manu miles præparasset. Unde proprium sibi panem coquebant ingenui & cives. Etiam Imperator id interdum agebat: etiam ex novitijs.* Antoninus Caracallá *panem subitarium & oscitanter factum comedebat: Tritico suâ manu molito, quod ipsi satis esset, massaq; ex eo factâ, & in carbonibus decoctâ usus, multaq; militariter egit:* Herodian. l. 4. *Familia Pisonum inde Romæ nomen accepit, quòd pinsendo frumento lóngo usu exercita fuerit.* Alex. ab Al. c. l. & l. 1. c. 9. *Interdum in certos homines & velùt opifices id rejectum, ut panes pinserent. Ita Pharao pistorem aulicum habuit.* Gen. 40. v. 1. *Cæsar,* Sueton. in Cæs. §. 48. Domesticam disciplinam adeò severè rexit, ut pistorem alium, quàm sibi, panem convivis subijcientem, compedibus vinxerit. *Apud* Platonem *mentio est Thearionis celebris pistoris Atheniensis, in* Gorgiâ, p. mihi 195. *Interdùm mulierum apud Romanos id opus erat, sicut & nunc in plurimis gentium,* ut Plin. c. l. *loquitur. Eas pistrices vocabant, Vt* Taubm. c. l. *notat. Apud* Herodotum l. 1. *mentio est pistricis Cræsi Lydorum Regis.* Et l. 8. *uxor Regis Lebæorum panem & cibaria coquit.* Leu. 26. v. 26. *mulieres Viris panes pinsentes memorantur. In Iure Regis Iudaici, quod DEus præscripsit, inter alia Regem filias Iudæorum in pistrices suas aulicas sumpturum prædicitur.* 1. Sam. 8. v. 13. *Apud Græcos & Barbaros mulieres coquere & molere solitas* Plutarchus in quæst. Græcis *attestatur. Etiam hodienum apud Bulgaros mulieres panes subcinericios, quos fugacias vocant, pinsunt, coquunt, & viatorib. divendunt, cum pistores apud illos non detur. Memorante* Busbequio epist. 1. Turc. *In alijs gentibus alia pro panibus usitata fuerunt. Scythæ Oceani*

accolæ piscivori sunt. Insulani multi solo piscatu vitam trahunt Canibalis nec panis usus est, nec quod ejus supplementũ sit. Scalig. ex. 292. s. 4. Apud Syros panes ex moris sunt, quibus vescentes capillorum defluxum patiuntur. Athenæ: l. 3. c. 18. Argæi, & Tirynthij pyra, Athenienses ficus, Mæotici miliũ & lotometram, Medi amygdalas, Ichtyophagi pisces, Æthiopes locustas, Indi arundinum fructus, Persæ cardamum, Carmani palmulas, alij alia loco panum usurpaverunt, ut plurib. deducit Alex. ab Alex. c. l. c. 11.

13. De primis panis inventoribus apud gentiles etiam non constat. Prout usus panis inter gentes institui cœpit: ita attributa illi fuit inventio panis, qui primus usum illum docuisset: Sicq́ multi apud gẽtes pro inventoribus panis celebrati, cum unus ad omnes usum ejus deferre nequiverit. Ægyptij Isidi & Osiridi inventionem eius adscribunt. Diod. Sicul. l. 1. Arcades Arcadi Triptolemi filio ap. Pausani. in Arcad. Athenienses Triptolemo sub Eruhteo Rege, qui in tempora regnantis ap: Hebræos Mosis incidit. Iustin. l. 2. Strabo l. 8. Alij Cereri ap: Atticos, Italos, & Siculos. Plinius l. 7. c. 56. Macrobius Saturno ap. Latinos, l. 1. Sat. c. 7. Trogus Habidi Hispaniæ Regi ap: Hispanos. Iustin. l. 44. Aristoteles Atheniensibus tribuit, quòd leges & frumenta invenerint: sed legibus non utantur, sicut frumentis. Po. Virgil. l. 3. d. inu. re. c. 2. Possidonius Philosophus inventionem panificij & omnium artium, quæ in vitæ usu sunt, Philosophiæ adscribit, & in pistrinum sapientem submittit. Quasi ad exemplum dentium fruges duritiâ sua frangentium, quæ saliua mistæ in ventrem delapsæ calore deinceps percoquantur, lapidem asperum aspero imponere docuerit, ut utrinsq́ attritu grana contrita & aquâ sparsa assiduâ tractatione perdomarentur, donec panis sit fictus, quem a. testa aut furnus deinde percoquat, ap. Senecam. ep. 90. Sed rectè Seneca c. l.

regerit, hoc pacto & sutrinum quoq; sapientum inventum dicendum esse. Omnia ista ratio quidem invenit: sed non recta, i. e. Philosophica ratio. Hominis inventa sunt, non sapientis, *non magis, quàm navigia, quibus amnes & maria transimus, quorum exemplum à piscibus tractum est, qui caudâ reguntur, & levi ejus in utrumq; momento velocitatem suam flectunt. Non ab aliis excogitata hæc sunt, quàm à quibus hodieq; curantur. Interdum vilissimorum mancipiorum ista commenta sunt. Sapientia altiùs sedet: nec manus edocet, sed animorum Magistra est. Non est instrumentorum ad usus necessarios opifex: sed vitæ artifex cæteras artes sub dominio habet. DEus homini notitiam omnium artium infudit,* t. 11. *Sed alia invenit homo, ut artifex & opifex: alia, ut Philosophus. Non ad opificia aut artes manuarias se demittit Philosophus, sed animi culturam.* Hippias *Sophista* ap. Apulej. 2. florid: *omnia, quæ secum habebat, sibi manibus suis confecerat, & indumenta, quibus indutus, & calceamenta, quibus inductus, & gestamina, quibus erat conspicatus. Sed non hoc in vero Philosopho requirit Philosophia, minus docebit.*

14. *Invento & in usum deducto apud gentes pane,* uter prior in usu cœperit, hordeaceus, an triticeus, *hic quæri solet? Mazam ex hordeo Græci, pultem ex farre Romani primùm usurpârunt.* Vtrum priùs successerit, *quæritur? Ex autoribus hordeaceum primum usurpatum liquet.* Plin. c. l. c. 7. Antiquissimum in cibis hordeum, sicut Atheniensium ritu, Menandro Authore, apparet, & gladiatorum cognomine, qui hordearii vocabantur. *Theocriti Interpres* Idyl. 7. *explicans, cur Poëta* ἀλῶαν εὔκριθον *aream benè hordeatam dixerit; quia videtur primum hordei fructum fuisse repertum, ait.* Dion: Halycarnasseus l. 2. *Græcos hordeum frugum vetustissimum habuisse ait, eoq; hordei primitias in Sacris dedisse.*

disse. Si hordeum priùs reliquis frugibus, haud dubiè ex eo primus panis effectus, massa, vel simile quid, loco ejus usurpatum. Ex hordeo Achillejo vocato, id est, magno & optimo, apud Veteres, Græcos & Latinos, primò factos invenio panes; Græcis olim in maximo pretio habitos: Romanis verò; ut Plinius l. 18. *refert, damnatos, ob id servis & gladiatoribus alendis destinatos; Verba sunt* Mercurialis l. 4. V. L. c. 18. *Inter mazam verò & panem id Græcis intererat: quòd massam ex hordeo, panem verò ex tritico factum dicebant, ut ex variis Hippocratis locis deducit* Cagnatus l. 1. V. obser. c. 29. *Panis enim ejus ætate nonnisi ex tritico fiebat. Post Hippocratis tempora primùm panis hordeacei est mentio, ut* Idem c. 28. c. l. *observat. Et tùm sæpè pro mazâ panes hordeacei ab illis intelliguntur; Ut authoritatibus Vetustorum* Mercurialis c. l. *ostendit. Apud Romanos ex farre primus panis paratus, ut* Halicarnasseus c. l. Plin. c. l. &c. 8. Ovid. 2. & 6. Fastor. *testantur, eoq; sacrificia ignea â farre, ut vetustissimo fructu, incipiebant.*

15. *Ita* causæ *panis fuerint: sequantur* affectiones ejus; usus, & effecta, *ubi & ea discutiantur, quæ circa illa omnia disquiri solent. Panis usus* a. *est Naturalis*, aut *Medicus*, aut *Ethicus & Politicus*, aut *Logicus*, aut *Theologicus*, aut *Mechanicus*. Naturalis *est; quo ad naturam servandã roborandãq; competẽter adhibetur. Cõpetẽter, ut justâ quantitate & qualitate adhibeatur. Quantitate, ne ultra modum ex eo corpus repleamus. Nimia enim repletio panis admodùm noxia est corpori, ut post patebit. Quæritur hic* 1. Qualis quantitas panis edendo præscribenda? *R.* Quò *major est calor ventriculi naturalis, vehementior exercitatio, robustius temperamentum, & carentia superfluorum humorum in corpore amplior, eò majore copiâ sumendus panis: Quò illa minora, eò minore. Sic hyeme plus panis sumendum, quàm æstate; quia calor interiùs intentior, va-*

 lidiùs

lidiùs appetit & concoquit, V. Dec. 2. d 8. t. 7. *Qui laboriosis opificijs exercentur, plus panis comedent otiosis ac sedentibus, quia motu plus digerunt. Sic ubi panis cum alimentis multum nutrientibus sumitur, ut carnibus boni succi, minore quantitate sumendus est. Vbi cum minùs nutrientibus, ut fructibus, herbis, piscibus, majore. Quod n. copiæ cæterorum alimentorum decedit, quantitate panis subrogandum. Apud Veteres demensum panis in diem erat chœnix, vel quantum chœnice capiebatur, ut notat* Mar. Cagnatus l. 1. d. san. tu: c. 18. *Chœnix autem Hebræorum Homer vel Homer respondet, Homor autem 3. cotylas habuisse, & sextario castrensi Romano par fuisse putatur.* Iosephus *gomor assaronem s. decimam vocat, & 7. cotylas ei tribuit,* l. 3. ant. c. 7. *id est, 63. uncias, vel 5. libras & 3. uncias. Alij 8. libr. vel 96. uncias ei tribuunt, Vt* Cor. à Lap. in Exod. 16. v. 16. *Vnde cum DEus Iudæis gomor mannæ pro demenso diurno tribuit,* Exod. 16. v. 16. *tantam portionem tribuit, qua vel avaro ac edaci stomacho, etiam prisco & valido illo seculo, pro diurno cibo suffecerit. Apud Athenienses in Chœnice 48. unciæ erant, ex quibus 4. magni panes conficiebantur, 4. libras & ultrà pendentes, qui in cibum diurnum dabantur, ut notat* Interpres Aristophanis *in Vespis. Sed qui tantum absumebant per diem, & pauco obsonio utebantur, & magnâ exercitatione. Sic qui manna libras 8. ap. Hebræos, nullo fortè alio cibo sunt usi, & in peregrinatione erant, ubi stomachus appetentior. Manna etiam levioris erat substantiæ, sed lationis magnitudinis, ac frumentum. Vnde gomor mannæ circiter 4. libris frumenti respondit, quæ pro cibo diurno Iudæis fuerunt.*

2. Cur repletio nimia panis est pessima Corpori? *Secundùm illud* Avicennæ in secunda primi: Omnis repletio mala, panis verò pessima. *R. 1.* Quia *panis copiam alimenti firmam & durabilem suggerit. Nimio ergo usu sanguinis venæ*

nimis distenduntur, corpus in majorem molem assurgit, panis stomacho diu injacet, & sic eum gravat, meatus corporis obfarciuntur, perspiratio impeditur, & de stomacho non benè digestus in inferiora descendens panis hepar & venas mesaraicas oppilat, & validè præfarcit, ut curationi vehementer obsistat; quæ effecta admodùm sunt noxia. 2. Quia *omne optimum, si degeneret, nocentiores effectus edit: Panis autem optimum inter nutrimenta. Non mirum, si abusu degenerans nocentes effectus in corpore edat.*

16. Qualitate, *ut talis adhibeatur, qui corpori maximè est salutaris. Ejus electionem ita præscribunt* Salernitani d. valet. c. 1. Panis nec calidus, nec sit nimis inveteratus, Non bis decoctus, non in sartagine frixus: Sed fermentatusq; oculatusq; ac benè coctus: Et salsus modicè, & frugibus validis electus. Non comedas crustam, choleram quia gignit adustam. Et panis salsus, fermentatus, benè coctus, Purus sit sanus, non talis sit tibi vanus. Non calidus *comedatur, prout è furno extrahitur: Nam lentorem quendam obtinet, vehementer inflat, viscera obstruit, & calore ac recenti fuligine sitim facit; & celeriter vaporosâ humiditate satiat: sed supernè suspenditur, nec facilè ad inferiora descendit, ut concoquatur.* Conf. c. 19. Non nimis inveteratus *sit: Nam mucidus est, aut ad mucorem inclinat: Nimis exsiccat, melancholicum succum generat, & sic pravum alimentum præbet.* Non bis decoctus, *quia nimis exsiccat, adstringit, dura quoq; est concoctionis: Nautis est in usu, eoq; nauticus vocatur. Etiam buccellatū vocāt, &* Am. Marcellinus *ad usus diuturnitatē excoctum, ap.* Brodæum. l. 4. misc. c. 11. *Ad claudendum tamen stomachum, & sic coctionem juvandam, prohibendosq; fumos, ne ascendant & caput impleant, est utilis, si benè præparatus sit.* Non in sartagine frixus, *quia frixa ob pingvedi-*

nem stomacho innatant, & coctionem impediunt, dum ad fundum descendere renuũt. Sit fermentatus, *quia hic facillimè concoquitur. Qui sine fermento est, lentosus est, nullius saporis, adeoq́ parum nutritioni accommodus. Qui parum fermenti habet, multum quidem nutrit: sed labore fortiq́ exercitio validè digeri vult, secus jecoris meatus obstruit, lienis imbecillitatem auget, & calculos renum producit.* Oculatus, *i. e. rarus, levis, & porosus: nam talis minimam viscositatem obtinet: facilè per intestina dejicitur, minimeq́ naturam gravat. Quò levior panis, eò melior ac sanitati utilior. Interdum panis adeò gravis fuit, ut* plumbeus *dici meruerit. Vnde* Petrus Blesensis ep. 14. *scribit: Apponitur Clerico aut militi curiali panis non elaboratus, non fermentatus, ex cerevisiæ fecibus confectus, panis plumbeus, loliatus, crudus. Fugiendus in sanitate hic panis, quia difficilis concoctu, stomachum corpusq́ gravat, & parum alimenti suppeditat.* Benè coctus, *i. e. subactus, præparatus, & maturatus, in furno lignis siccis, non cariosis, aut fumidis, aut graveolentibus calefacto, non supra modum fervido, ne panis in crustam durescat, nec infra modum tepido, ne minùs sufficienter coquatur panis, & lentorem ac viscositatẽ obtineat, qua palato hæret, & os oblinit. Talis n. ægrè conficitur, ventriculum gravat, & obstructionib. generandis facilis est.* Modicè salsus, *Nã dulcis obstruit, nimis salsus exsiccat & irritat. Medius, si cætera paria sint, optimè nutrit. Plura ap.* Salernitanos c. 1. *&* diæteticos, *ut* Ranzovium, Quercetanum, Horstium, Sennertum, Mercatum, Cardanum, *aliosq́ vide.*

17. *Circa* usum naturalem *panis quæritur* 1. Cur in pane rei alimentariæ summam Natura posuit? Vel *quia merum & simplicissimum est alimentum, substantiam habet benè crassam, boni succi, & cum substantiâ nostrâ benè agglutinatur; habetq́ tantò plus alimenti, quantò medicamenti minus, cum mo-*

deratum

deratum quiddam sit, nullâ facultate expurgandi, sistendi, laxandi, constringendi, aut simili præditum, cum cæteri cibi fermè medicamentosi quiddam admistum habeant: Vel *quia firmissimum & copiosissimum est nutrimentum, quod firmissimè & copiosissimè naturam instaurat: Unde apud* Homerum *semper committitur, ut esitaturis ante cætera apponatur panis.* V. Alexandr. l. 2. prob. Medic. q. 62. *Nec homines solùm, sed jumenta quoq; apprimè pane reficiuntur, ut vel minimo panis frustulo vescendo confirmentur ac progrediantur, ut* Plutarchus 6. Sympos. q. 8. *observat. Unde Turcæ equis subinde panis frustum in hospitijs porrigunt, ut* Busbequius Ep. 1. Turc: *notat:* Vel *quia familiarissimus maximeq; conformis naturæ est cibus, & ejusdem è terrâ est originis. Ut homo è terrâ eductus velut rex est viventium: sic triticum vegetabilium princeps è terrâ genitum. Nec felicius luxuriat, quàm ubi vel oleto humano, vel humanis cadaveribus agri pinguescunt:* Vel *quia triplex homini alimentum suppeditat, spirituosum, quo spiritus instaurantur,* V. t. 7. *Liquidum, sic panis vino intinctus efficacissimè sitim sedat,* t. 24. *& solidum, sic sanguinem & carnes tandem suppeditat:* Vel *quia Scriptura panis nomine omnem cibum comprehendit,* t. 3. Vel *quia universalis est cibus, quia & omnibus modis alit, & omnis generis homines alit, & omni alimento miscetur, & omnis alimenti materiam virtute sui continet,* t. 4. 2. Cur Plautus panē & assam bubulam vētris stabilimenta dixit? Curcul. a. 2. s. 3. **Halt Leib vnd Seel zusammen?** Vel *quia robur confert comestus panis,* V. 1. Sam. 28. v. 20. c. 30. v. 11. 12. Vel *quia siccus assumptus serosas ventriculi cruditates absumit, quibus languemus & laxamur. Sic Antoninus Pius Cæsar jam senex pane sicco manè sumpto robur virium sustentavit.* Capitol. in Pio: Vel *quia azymum aut acriazymum panem fortè intellexit, quibus messores & athletæ ad robur conciliandum frequenter utuntur. Solidum n. nutri-*

mentũ iste panis præbet, ubi confectus est. Ita & Horatius fulturam stomachi panem dixit, l. 2. sa: 3. Deficient inopẽ venæ te, nî cibus atq; ingens accedat stomacho fultura ruenti.

18. 3. Cur, cum quotidiè pane utamur, nullum ejus subeat fastidium, cum dulciorum ciborum facilè subeat, ut pomorum, saccari, mellis, vini dulcis? Vel Quia valdè conformis naturæ nostræ est cibus, c. 17. Vel quia temperatissimus est, nec excessu nec defectu qualitatum præditus, & sic semper naturam in æquâ temperie servat; prout à temperatissimo cibo æquale temperamentum in corpore generari par est, & sic fastidium omne excludit. Dulcia vel in ventriculo supernatant, ut pingvia, unctuosa, & sic nauseam gignunt: vel excessivas qualitates habent, aut nimis calida sunt, a. nimis frigida, aut adstringentia, aut nimis laxantia. Panis mediè se habet, & calor nimius tritici aquæ additione minuitur; glutinositas ejus aquæ liquiditate castigatur. Sicq; convenientissimus temperamento nostro omni loco, tempore, cælo, ætate, statu, est cibus. Cujus appetitum ultimò in morbis deperdimus, primùm in sanitate recipimus. Quod in gravioribus morbis conflictatis se vidisse testatur Bruyerinus l. 6. d. cibis, c.. 6. Vel quia Iovialis est cibus, â Iove vim hauriens, qui, ut Poëta dicunt, semper juvat. Unde & hic juvat, ne tædium panis incessat: Vel quia peculiari DEI benedictioni id adscribendum, qui pane cor hominis roborari vult. Psal. 104. & promissionem per illum servandi vitam nostram dedit. Deut. 8. v. 3. Sap. 16. v. 26 Sicq; perpetuam gratiam ei subministrat, ne fastidium ejus unquam ingruat. Maxima hominum pars eo vel solo, vel vino aut juri misto contenta vivit. In negotijs, cum cibos alios sumere non licet, panis utilissimus est cibus. Galenus matutinè solum eum in occupationibus sumebat, & ad vesperam sine alio cibo durabat. Augustus panis unciam cum paucis acinis uvæ duracinæ quandoq; comedit, quocũq; loco & tẽpore, quo stomachus desiderabat. Multi occupati panem ex vino mandunt, saluberrimo suavissimoq; invento Bruierin. c. l. Conf. Suetonium in August. §. 76.